

SPORT W ŻYCIU CODZIENNYM MIESZKAŃCÓW WARSZAWY W CZASACH II RZECZYPOSPOLITEJ¹

W czasie zaborów Warszawa, mimo utraty statusu stolicy oraz wielu ograniczeń, narzuconych jej przez carat, szczególnie po powstaniu styczniowym, w świadomości polskiego społeczeństwa stanowiła nadal ważny ośrodek życia politycznego, społecznego i kulturalnego. Tym niemniej po odzyskaniu niepodległości miasto to musiało nadrobić zaległości w zakresie oświaty, nauki, kultury, by zasłużyć sobie na miano przodującego centrum we wszystkich dziedzinach życia społecznego w Polsce. Dotychczas wielkimi ośrodkami w tym zakresie były: Lwów, Kraków i Poznań. Proces dochodzenia do pewnego poziomu odbywał się powoli lecz systematycznie.

Po odzyskaniu niepodległości w listopadzie 1918 roku, nikt nie miał wątpliwości, że właśnie w Warszawie odrodzi się ważne centrum społeczne w II Rzeczypospolitej. Międzywojenna Warszawa była miastem dużej ruchliwości ekonomicznej, siedzibą rządu, centralnych władz politycznych, wojskowych i administracyjnych. Stanowiła także coraz silniejsze centrum kultury i nauki. Z roku na rok lepiej spełniała swój obowiązek integrowania rozczłonkowanego dotąd przez zaborców terytorium państwa, którego granice ciągle były nieuregulowane. Rolę tę pełniła m.in. poprzez inspirowanie nowych więzi kulturalnych łamiących separatyzm dzielnicowy. Rezultaty tej swoistej aktywności nie w każdej sferze były jednakowo widoczne i niełatwe do osiągnięcia. Występowały różne problemy, trudności i uwarunkowania hamujące rozwój miasta. W swoisty sposób oddziaływały one także na stan i rozwój sportu. Wraz z uzyskaniem niepodległości, ludzie zmęczeni latami udręki rozbiorowej i trudami I wojny światowej zaczęli uczestniczyć w życiu rozrywkowym, towarzyskim, kulturalnym, którego jednym z elementów był właśnie sport. Stolica, zarówno w zakresie sportu, jak i upowszechniania szeroko pojętej kultury, nauki i oświaty musiała odrabiać zaszłości również w zakresie infrastruktury komunalnej, urbanistycznej, administracyjnej a także w wielu innych ważnych dla życia miasta dziedzinach, by nabrać cech stołeczności i zmniejszyć dzielący ją dystans do innych stolic europejskich.

1. Pracę wykonano w ramach badań statutowych Ds-75 finansowanych przez Ministerstwo Nauki i Informatyzacji.

Jednak mimo wielu trudności natury ekonomicznej i braku odpowiednich obiektów, jak również kadry instruktorskiej, sport w Warszawie w latach II Rzeczypospolitej odegrał dość istotną rolę w jej życiu codziennym. Chcąc ukazać jego miejsce i znaczenie należy w kilku słowach przedstawić tło i okoliczności w jakich powstawał. Było wiele czynników, które krystalizowały ówczesny obraz sportu, a należały do nich: przeobrażenia społeczno-ekonomiczne, rozwój ludnościowy i terytorialny, problemy komunalne, komunikacyjne, przemysł i handel, a także zagadnienia związane z upowszechnianiem oświaty, nauki i kultury.

Rozwój ludnościowy i terytorialny Warszawy wahał się w ciągu dwudziestolecia międzywojennego. Wraz z dołączeniem w 1918 roku gmin podmiejskich, takich jak: Ochota, Wola, osad: Powązki, Marymont, Potok i inne nastąpił znaczny spadek gęstości zaludnienia. W chwili odzyskania niepodległości miasto miało ok. 760 tys. mieszkańców. Brak pracy powodował, że wielu z nich emigrowało na wieś. Dopiero w połowie 1919 roku te tendencje spadkowe zostały przyhamowane. Liczba ludności wzrasta do 820 tys. mieszkańców, a w marcu 1925 roku, po raz pierwszy ludność Warszawy przekroczyła milion mieszkańców.

Ogółem w latach 1918-1939 ludność Warszawy wzrosła o 70%, podczas gdy ludność Polski tylko o 39%².

Na kształtowanie stosunków ludnościowych wpłynął także fakt odzyskania przez Warszawę funkcji stolicy, a co za tym idzie, usytuowanie się tu centralnych władz politycznych i administracyjnych państwa.

Stały napływ ludności spowodowany był przekształcaniem się stolicy w ważny ośrodek życia politycznego, kulturalnego i gospodarczego. Po zakończeniu działań wojennych w 1918 roku zaistniała potrzeba organizacji aparatu zarządzania i odbudowy zniszczonej gospodarki oraz wielu dziedzin przemysłu. Zapotrzebowanie na wysoko wykwalifikowanych specjalistów spowodowało, że nastąpił napływ fachowców z różnych regionów kraju, głównie z Małopolski i Poznańskiego. Znajdowali oni zatrudnienie w przemyśle, handlu, rzemiośle, w służbie państwowej, szkolnictwie oraz opiece zdrowotnej³. Głównym źródłem dochodów mieszkańców Warszawy był przemysł i rzemiosło, które rozwinęły się w okręgach: Wola, Powązki, Targówek⁴. Mimo koniunkturalnych wahań recesyjno-kryzysowych w latach 1924-1926 i 1930-1933 były to najbardziej rozwijające się dzielnice Warszawy.

Wykształcenie mieszkańców stolicy nie było na zbyt wysokim poziomie. Otrzymała ona pewną spuściznę polityki rządów zaborczych w postaci ogromnej liczby analfabetów. Poza tym, szybki rozwój miasta powodował,

2. *Rocznik statystyczny miasta st. Warszawy* 1959, s. 7

3. E. Borecka, *Portret Warszawy lat międzywojennych*, Wyd. Arkady, Warszawa 1974, s. 16.

4. F. Piltz, *Dochody mieszkańców Warszawy*, Warszawa 1929.

że już w latach 1920-1922 zbyt mała liczba budynków szkolnych nie była w stanie pomieścić wszystkich dzieci objętych powszechnym nauczaniem. Dlatego, oprócz szkół powszechnych powstawały elitarne szkoły prywatne, w których poziom nauczania był wyższy. Większość warszawskich szkół średnich – do reformy w 1932 r. – stanowiły gimnazja ośmioklasowe, a potem czteroklasowe gimnazja i dwuklasowe licea.

Dzięki staraniom Wydziału Oświaty Komitetu Obywatelskiego m. st. Warszawy wznowiono działalność wyższych uczelni: Uniwersytetu Warszawskiego, Politechniki Warszawskiej oraz otwarto Szkołę Sztuk Pięknych, Szkołę Główną Gospodarstwa Wiejskiego a także Szkołę Główną Handlową.

Warszawa okresu międzywojennego była miastem kontrastów społecznych, które były widoczne w różnych dziedzinach życia. Nawet wygląd poszczególnych dzielnic, ulic, budynków wskazywał na ostre różnice, np. w zakresie uzyskiwanych dochodów, stylu życia, posiadanego standardu i prestiżu społecznego. Napływ ludności z różnych rejonów kraju powodował wiele konfliktów wynikających z codziennej kultury, mentalności, stylu życia.

W. Witos w swych *Wspomnieniach* dość jednoznacznie ocenia warszawiaków: „Do mieszkańców Warszawy nie miałem przekonania. Zawsze wydawali mi się ludźmi powierzchownymi, lubującymi się w krzykliwym patriotyzmie, ubranymi obłudnie w uroczyste szaty, stosowne do potrzeby. Wielu z nich cechowała buńczuczność, lekceważenie najważniejszych spraw, połowiczność, na każdym kroku widoczna chęć łatwego zarobkowania, brak koniecznej solidności”⁵

Natomiast w „Przewodniku literackim po stolicy” z 1928 r., czytamy: „Ludność jej jest rzutka, obdarzona nerwem życia, w razie potrzeby wielkoduszna, pomimo obyczajów, nawyków i sposobu życia, załatwiającego prowincją, a nawet zaściankiem. Rozwój jej zawsze pełen polotu, może nawet i nie dość opanowanego, ma w sobie żywotność nowoczesnego rozwoju miasta”⁶.

Jak widać opinie o mieszkańcach Warszawy z czasów II Rzeczypospolitej były różne. Jednak zgodnie należy przyznać, że doskonale uczestniczyli oni w ówczesnym życiu towarzyskim, kulturalnym i oświatowym. Grupa społeczności stołecznej owładnięta radością niepodległego państwa oraz możliwościami wynikającymi z braku cenzury, w szybkim tempie uaktywniła swoje umiejętności. Na tej fali rozwinęła się społeczność pisarzy, a także prawdziwy rozkwit pod koniec lat 20-tych przeżywało kino, wchodzące w nowy etap – filmu dźwiękowego. Ponadto życie towarzyskie i kulturalne kwitło w kawiarniach literackich oraz w kabaretach satyrycznych. W Warszawie także znajdowały się redakcje poczytnych pism: „Wiadomości Literackich”,

5. W. Witos, *Moje wspomnienia*, t. II, Paryż 1964, s. 304.

6. „Jesteśmy w Warszawie. Przewodnik literacki po stolicy”, Warszawa 1928, s. 31.

„Cyrulika Warszawskiego”, „Gazety Polskiej”, „Gazety Warszawskiej” i wielu innych⁷

Działalność grona artystów i twórców nadawała ton życiu kulturalnemu stolicy. Międzywojenna Warszawa, jako miasto o dużej ruchliwości społecznej i ekonomicznej, siedziba rządu, władz politycznych, wojskowych i administracyjnych, silne centrum kultury, integrowała systematycznie dotąd rozczłonkowane terytorium kraju.

Na tle powyższych przeobrażeń oraz burzliwego życia polityczno-ekonomicznego, jedna z dziedzin kultury, jaką jest sport, również znalazła odzwierciedlenie w codziennej rzeczywistości mieszkańców Warszawy.

Tworzenie się zrębów sportu stołecznego miało początkowo charakter spontaniczny. Zalegalizowanie pierwszych zrzeszeń sportowych wymagało dużego wysiłku, zaangażowania i determinacji ze strony ich założycieli. Tradycje te sięgają drugiej połowy XIX wieku. Pierwsze wielosekcyjne kluby również powstały przed 1918 rokiem. Owe kluby i towarzystwa sportowe stanowiły pewnego rodzaju bazę i podwaliny stołecznego sportu. Oczywiście ich poziom sportowy i organizacyjny stał na niższym poziomie, w stosunku do istniejących już od dłuższego czasu i prężnie działających ośrodków sportowych w Krakowie, Lwowie czy też Poznaniu. Niemniej jednak w latach II Rzeczypospolitej pewne osiągnięcia oraz chęć popularyzacji sportu w odradzającej się stolicy, doprowadziły do utworzenia w Warszawie silnego centrum w tej dziedzinie. Konflikty narodowościowe, polityczne, społeczne, ekonomiczne, gospodarcze, a wreszcie niestabilizowana sytuacja granic na początku lat dwudziestych i niepokoje związane z coraz silniejszym nazizmem pod koniec lat trzydziestych, dość mocno rzutowały na całokształt życia i funkcjonowanie sportu w Warszawie. Sport, będąc jednym z elementów codziennej egzystencji warszawiaków, dość wyraźnie kształtował jej obraz. Na początku niepodległości, ta dziedzina życia była dostrzegalna tylko w pewnych kręgach społecznych, jednak w miarę wewnętrznej stabilizacji kraju zaczęła odgrywać coraz większą rolę. Najlepszym wyznacznikiem i odpowiedzią na pytanie, jakie miejsce zajmował sport w codziennym życiu mieszkańców Warszawy i czy mógł rywalizować z innymi miastami w kraju, jest analiza rozwoju klubów, imprez i zawodów sportowych organizowanych w tym czasie.

W Warszawie w omawianym okresie istniało ponad 200 klubów, jednak najprężniej funkcjonowało tylko kilka, do których zaliczyć należy: Polonię, Warszawiankę, Legię, AZS, Skrę, Makabi. Do wydarzeń sportowych nadających ton życiu sportowemu stolicy należały: mistrzostwa Warszawy, mistrzostwa Polski. Zawodnicy stołeczni uczestniczyli licznie także w spotkaniach międzynarodowych o charakterze towarzyskim, jak również w mistrzostwach Europy i Igrzyskach Olimpijskich.

⁷ *Encyklopedia Warszawy*, PWN, Warszawa 1994, s. 870-871.

Ważne miejsce zajmowały też niektóre zawody międzyklubowe i wewnątrzklubowe. Ze względu na liczne jubileusze powstania organizacji sportowych i klubów w stolicy dość chętnie urządzano z tej okazji obchody rocznicowe, powiązane zawsze z towarzyszącymi zawodami, pokazami, rewiami czy też występami o charakterze sportowym. Atrakcyjność i widowiskowość sprawiała, że występy te cieszyły się dużym zainteresowaniem publiczności, która chętnie przybywała obserwować zmagania sportowców.

Początkowo najpopularniejszymi dyscyplinami sportowymi uprawianymi w Warszawie była: piłka nożna, lekka atletyka, kolarstwo, wioślarstwo, łyżwiarstwo. W miarę rozwijania zainteresowań i popularyzacji innych sportów atrakcyjne stawały się: pływanie, szermierka, tenis, gry zespołowe, zapasy i boks. Stopień popularności wymienionych sportów był różny w poszczególnych latach dwudziestolecia międzywojennego. W pierwszym dziesięcioleciu, np. szybkiemu rozwojowi ulegał sport kolarski. W połowie lat dwudziestych i początku trzydziestych Warszawa słynęła z dobrego kolarstwa torowego. Sukces olimpijczyków – kolarzy, którzy zdobyli srebrny medal w Paryżu w 1924 roku – jest najlepszym wyznacznikiem dobrego poziomu w tej dyscyplinie. Po igrzyskach nastąpił duży wzrost zainteresowania kolarstwem. Niestety w połowie lat trzydziestych zainteresowanie to drastycznie zmalało ze względu na problemy finansowe tych sekcji, a co za tym idzie brak ciekawych imprez i spadek poziomu kolarstwa torowego.

Bardzo popularne w omawianym okresie było kolarstwo szosowe. Inicjatorami licznych wyścigów było m.in. Warszawskie Towarzystwo Cyklistów. Do znaczących imprez, mających na celu wyszukiwanie nowych talentów kolarskich, należał popularny „Pierwszy Krok Kolarski”, tzw. „Stadionówka”, organizowana przez pismo sportowe „Stadjon”. Wyścigi te odbywały się na trasie nieopodal Warszawy w okolicach Jabłonnej i Legionowa.

Podobnie rzecz się miała z łyżwiarstwem i hokejem. Obydwie dyscypliny dość pręźnie rozwijały się w Warszawie, godnie reprezentując miasto na różnego rodzaju zawodach ogólnopolskich. Istotne jest to, iż hokej wykształcił się w stolicy i stąd promieniował na inne miasta kraju. Świetną drużyną stołeczną, w połowie lat dwudziestych, był AZS. Zawsze popularna piłka nożna miała swoją sekcję prawie w każdym klubie stołecznym. Jak wiadomo początki tej dyscypliny w stolicy były dość trudne, gdyż zawodnicy nie posiadali niezbędnego doświadczenia, odpowiedniego treningu, a nawet właściwego boiska i podstawowego sprzętu sportowego. Potęgą wówczas były kluby z Małopolski, które na spotkaniach z drużynami warszawskimi, gromiły je, nie pozostawiając wątpliwości o swojej przewadze. W miarę zdobywanych doświadczeń i ogrania, stołeczni zawodnicy zaczęli liczyć się w rozgrywkach ogólnopolskich. A po utworzeniu Ligi w 1927 roku, kluby stołeczne plasowały się zazwyczaj w dziesiątce najlepszych polskich drużyn. Piłkarze stołeczni

zajmowali ważne pozycje w drużynie reprezentacyjnej kraju, obok zawodników krakowskich czy też poznańskich.

„Królowa sportu” – lekka atletyka była najbardziej popularną i lubianą w stolicy dyscypliną. Świadczyć o tym mogą licznie odbywające się w Warszawie zawody, nie tylko międzyklubowe, ogólnopolskie, ale również te o charakterze międzynarodowym. Oprócz spotkań, w programie których znajdowały się liczne konkurencje lekkoatletyczne, do niezwykle popularnych należały biegi: uliczne, przełajowe i sztafetowe. Duża popularność tych biegów polegała na łatwym dostępie do nich, zarówno jeśli chodzi o uczestnictwo jak i o kibicowanie zawodnikom wzdłuż trasy. Organizatorami tych imprez były poszczególne kluby, WOZLA, organizacje sportowe, ale również redakcje poczytnych gazet. Do najpopularniejszych biegów w omawianym okresie należały: „Bieg Narodowy” (rozgrywany niemal co roku), Bieg „Warszawa – Wilanów”, „Bieg Okrężny Kuriera Polskiego”, Bieg „Wieczoru Warszawskiego”, Bieg „Kuriera Warszawskiego”, „Kuriera Codziennego”, biegi szosowe „Expressu Porannego” Znane i lubiane były także biegi sztafetowe na dystansie „Raszyn – Warszawa”, których inicjatorem było „Polskie Radio”

Nieodłącznym elementem zawodów była publiczność, którą nie zawsze doceniali organizatorzy imprez. Tak było w przypadku jednego z ogólnopolskich biegów przełajowych rozgrywanego na terenie ogrodu „Frascati” (obok ogrodu sejmowego). Usytuowanie publiczności za ogrodzeniem parku, gdzie odbywały się zawody zostało skomentowane następująco w jednej ze sportowych gazet: „Publiczność, która nie chcąc się pogodzić z nieformalnie wyznaczonymi dla niej miejscami musiała staczać kampanię ze służbą ogrodową występującą w obronie grządek z truskawkami i cennych zabytków kultury parkowej. Część mniej przedsiębiorczej publiczności z dala od trasy biegu za kratkami parkanu nie widziała nic i odeszła rozgoryczona”⁸

Oprócz lekkiej atletyki Warszawa wiodła prym także w innych dyscyplinach. W latach trzydziestych prawdziwy rozkwit przeżywał boks. Dyscyplina ta właśnie w Warszawie znalazła sprzyjające podłoże rozwoju i szybko nastąpił wzrost znaczenia i jego popularność wśród społeczeństwa. Wysoki poziom boksu wyniósł stolicę na pierwsze miejsce wśród pozostałych ośrodków pięściarstwa w Polsce.

O podobnym sukcesie można mówić w grach zespołowych, a szczególnie w piłce siatkowej i koszykowej. Rozwój tych sekcji nastąpił pod koniec lat dwudziestych i trwał w kolejnym dziesięcioleciu. Należy mocno podkreślić, że zdecydowany prym wiodły na zmianę dwa kluby: AZS i „Polonia” Drużyny, zarówno kobiece jak i męskie, wygrywały mistrzostwa stolicy oraz mistrzostwa kraju.

8. „Stadion” 1928, nr 14, s. 14.

Jedną z pierwszych dyscyplin w stolicy – wioślarstwo, które swą pionierską działalność rozpoczęło jeszcze w XIX wieku, w latach dwudziestych przeżywało prawdziwy rozkwit. Licznie organizowane regaty zarówno krajowe, jak i międzynarodowe skupiały szerokie rzesze publiczności. Stołeczni wioślarze stanowili dość mocną drużynę, która często rywalizowała z dużym powodzeniem z ówczesną potęgą wioślarską – zespołami z Bydgoszczy. Niestety drugie dziesięciolecie w niepodległym kraju nie było sprzyjające dla tego sportu. Zmalał poziom stołecznych drużyn, co automatycznie spowodowało brak zainteresowania ze strony widzów, pozbawionych spektakularnych zmagania sportowych.

W czasach II Rzeczypospolitej w Warszawie sport zajmował znaczące miejsce w codziennej rzeczywistości mieszkańców. Życie stołeczne przepełnione było licznymi zawodami, pokazami i festynami. Wśród publiczności często znajdowali się wysocy urzędnicy państwowi. Świadczy o tym fakt zasiadania na trybunach stadionów Pierwszego Marszałka Polski J. Piłsudskiego oraz prezydentów kraju urzędujących w tym czasie. W życiu sportowym stolicy uczestniczyli także warszawscy aktorzy, ludzie kultury. Sport cieszył się dużym zainteresowaniem i aprobatą społeczności Warszawy. Bez względu na to, że w niektórych dyscyplinach poziom zawodów nie był zbyt wysoki.

Całokształt wydarzeń sportowych, obok innych dziedzin życia stanowił istotną część w codziennej egzystencji społeczeństwa warszawskiego w latach dwudziestolecia międzywojennego.